

RULE OF LAW – THE ANGLO-AMERICAN EQUIVALENT OF THE STATE OF LAW

Augustin Vasile Fărcaș

Lecturer, PhD, "Dimitrie Cantemir" University of Tîrgu Mureș

Abstract: In English, the correspondent of the romanian expression „stat de drept” is „state of law”, but the anglo-saxon theoreticians do not use this expression, they use the expression „rule of law”, which signifies „domnia legii”.

For the reader unfamiliarised with the evolution of these terms, the impression is that „rule of law” is the anglo-saxon alternative for the state of law. But these two concepts have evolved differently, mainly due to the differences between the common law and the continental law.

We strongly believe that „rule of law” symbolises a standard from which only a democratic society could be governed.

Keywords: rule of law, state of law, constitutional govern.

1. Rule of law – considerații generale

După cum am precizat, în abstractul studiului de față, echivalentul anglo-american al statului de drept este formula „*rule of law*” sau domnia legii, adică a dreptului pozitiv căreia statul i se supune ca oricare alt supus de drept. Această particularitate decurge din practica politică în Anglia, sau din supremația Constituției și drepturilor naturale individuale, ca fundamente ale statului, în S.U.A.

Într-adevăr, „*rule of law*”¹, ca sursă a limitării puterii statale, dar și ca sursă a drepturilor omului își găsește originea în istoria Angliei. Este recunoscut faptul că în Magna Charta Libertatum, încheiată la 1215 între regele Angliei - Ioan cel Fără de Țară și nobilii ce l-au înfrânt în bătălie, sunt identificate primele semne ale limitării puterii etatice regale. Prin redactarea Marii Charte, Anglia a dat ideea constituțiilor scrise. Marea Chartă oglindește ideea feudală despre monarhia limitată și se fundamentează pe ideea respectării cutumelor și a drepturilor câștigate. Până în secolul al XV - lea fiecare rege englez jura pe Marea Chartă că o va respecta pe tot timpul ocupării tronului.

Statul modern se integrează în Anglia unei ordini juridice mai vechi, preexistente, așa – numitului „*common law*”² (*dreptul comun*) și cutumei, iar în S.U.A. el este opera unei societăți

¹ „*Rule of law*” - un sistem de guvernare în care cea mai înaltă autoritate este un sistem de legi care se aplică tuturor în egală măsură (*spre deosebire de autoritatea oamenilor, în care capriciile personale ale celor de la putere pot decide în orice problemă*). Ideea oportunității unei „*guvernări a legilor, și nu a oamenilor*” datează încă din timpul lui Aristotel. Prima referire americană la acest concept se află în Constituția statului Massachusetts din anul 1779. John Marshall a folosit această succintă descriere în decizia Marbury v. Madison: „*Guvernarea Statelor Unite a fost numită, pretențios, o guvernare a legilor și nu a oamenilor. Fără îndoială, ea va înceta să merite acest înalt calificativ dacă legile nu vor asigura remedii pentru încălcarea unui drept legal*”. The Dorsey Dictionary of American Government and Politics, Jay M. Shafritz, (1988), University of Pittsburgh, Chicago, Illinois, p. 485.

² Common law este considerat soclul de neclintit și imuabil pe care se sprijină întreaga societate engleză, și ai cărui gardieni și profesii sunt judecătorii.

care-l construiește și-i limitează competențele, din capul locului, prin constituție și federalism, după cucerirea independenței față de statul britanic³.

Este necesar să se sublinieze, că deși „*Rule of law*” este expresia echivalentă a „*Rechtsstaat*” și „*État de droit*”, totuși, s-a forjat în condițiile unor mentalități diferite de cele continentale europene, însuși conceptele folosite neavând aceeași acoperire. Chiar în sistemul anglo-saxon conceptul de „*rule of law*” are mai multe accepțiuni. Se adaugă faptul că anglo-saxonii teoretizează mai puțin decât europenii continentali, datorită poate și pragmatismului ce-i caracterizează.

Trebuie să observăm însă că, statul de drept era conceput ca fiind acel stat care își elaborează propriile legi, cărora el însuși li se supune, „*fără a se aprofunda în mod real implicațiile sale*”. Această definiție a statului de drept era în plină concordanță cu gândirea juridică a Europei continentale, dominant pozitivistă a vremii, gândire care nu concepe existența altui drept decât cel elaborat de stat, respectiv de organul legislativ Parlamentul, ales prin vot de popor și exprimând voința acestuia.

2. Constitutional government

În Europa continentală statul de drept semnifică supunerea statului față de regula de drept, - elaborată de el însuși, garant al protecției libertăților individuale împotriva arbitrariului, atunci expresia „*rule of law*”, echivalentul expresiei „*stat de drept*” reflectă și exprimă în fapt o gândire diferită, mai ales prin aceea că ea nu include categoria „*stat*”. „*Rule of law*” înseamnă „*domnia dreptului*”, căreia statul îi este supus ca orice subiect de drept. Această abordare conceptuală își are fundamentul său în istorie. Unii juriști anglo-saxoni traduc conceptul de „*stat drept*” din concepția Europei continentale, nu prin expresia „*rule of law*”, ci prin aceea de „*constitutional government*”⁴.

Se observă din cele expuse anterior, că „*Rule of law*” implică principiul potrivit căruia raporturile dintre indivizi, precum și dintre aceștia și puterile publice sunt guvernate în conformitate cu „*primatul legii*”. Principiul lui „*rule of law*” este însuși fundamentul „*Common law-ului*”⁵. El stabilește că nimeni nu este pasibil de sancțiune dacă nu s-a dovedit că a încălcat legea, încălcarea legii trebuind să fie stabilită conform și cu respectarea procedurii în fața magistraților ordinari. Principiul „*common law*” stabilește că toți, indivizi sau puteri publice, sunt în mod egal supuși legii așa cum este formulată de către tribunalele obișnuite.

3. Due process of law

Este necesar să se sublinieze, că sistemul britanic pune în lumină rolul central al jurisdicției ordinare (*obișnuite*), rol ce se manifestă în final în alt aspect esențial al dreptului anglo-saxon: că drepturile fundamentale nu sunt produsul normelor constituționale, ci al unei jurisprudențe bazate pe „*due process of law*”⁶, acest tip de proces inspirându-se și el, de asemenea, dintr-un criteriu de justiție fondat pe principiul legalității.

³ A. Cioabă, (1995), *Democrația. Putere și contra - putere*, Editura Noua Alternativă, București, p. 104 - 105.

⁴ „*Constitutional government*” (Guvern constituțional), este o formă de guvernare limitată în care o constituție, scrisă - ca în cazul S.U.A., sau nescrisă - ca în cazul Marii Britanii, stabilește cine are dreptul să exercite anumite puteri și în care orice demnitar care încalcă prevederile constituționale încetează să mai dețină în mod legal acele puteri și astfel poate fi demis din funcție conform prevederilor constituționale, prin punere sub acuzare sau dreptul poporului la revoluție. The Dorsey Dictionary of American Government and Politics, Jay M. Shafritz, (1988), University of Pittsburgh, Chicago, Illinois, p. 134.

⁵ J. Chevallier, (2003), *L'Etat de droit*, 4^e edition, Montchrestien, Paris, p. 71.

⁶ „*Due process of law*” (Respectarea principiilor de drept), este un drept garantat prin amendamentele 5, 6 și 14 prin care se înțelege, în general, că procedurile legale vor urma reguli și forme stabilite pentru protecția drepturilor personale. Prevederea cuprinsă în amendamentul 14, conform căreia: „*nici o persoană nu va fi privată de viață, libertate și proprietate fără o procedură*

Așadar, conceptul care deține un mare rol în înțelegerea a ceea ce este „*rule of law*” este acela de „*due process of law*”⁷, instituție de procedură a diverselor țări ale dreptului anglo-saxon, care trimite la două accepțiuni: una procedurală – „*procedural due process*”⁸ și cealaltă de drept material – „*substantive due process*”⁹. Termenul apare prima dată la 1380 cu ocazia revizuirii făcută la „*Magna Charta*”. Ideea privind originea lui „*due proces of law*” este confirmată și de Geoffrey Marchall, atunci când, vorbind despre „*rule of law*”, spunea că el trebuie pus în legătură cu originile sale legale comune care sunt conceptele de „*legea pământului*”, așa cum rezultă din Magna Charta din 1215, din conceptul de „*drept natural*” și cel de „*proces conform legii*”¹⁰. Termenul „*due process of law*” este dificil de tradus având în vedere ambiguitatea definiției sale. Francezii, de regulă, nici nu-l traduc, folosind expresia ca atare. Profesorul român George Alexianu, din perioada interbelică, l-a tradus prin expresia „*procedura regulată*”¹¹.

Noi apreciem că, „*rule of law*” este corespondentul expresiei fundamentale folosite în justiția românească medievală, care cerea ca judecata să se facă „*după lege și dreptate*”, ceea ce concordă cu „*due process of law*”, înțeles ca procedură justă și echitabilă, îndeplinită conform și cu respectarea tuturor formelor legale.

La fel, în Statele Unite, „*due process of law*”, consacrat în 1868 prin amendamentul al XIV-lea, va fi progresiv înțeles nu doar ca impunere a unui anumit comportament (*procedural due process*) autorităților publice – de exemplu, garanția unui proces corect, ci și ca existență a

justă și echitabilă” este considerată o importantă restricție privind amestecul guvernului în drepturile sau interesele cetățenilor legate de proprietate. Totuși, conceptul ridică numeroase semne de întrebare atât în ce privește procedurile considerate ca juste, cât și în privința drepturilor și intereselor pe care le apără. De obicei, aceste două elemente sunt strâns legate, deoarece cu cât este mai important dreptul sau interesul, cu atât protecția procedurală este mai cuprinzătoare. Gradul de protecție cuprinde judecarea cu jurați, dezbateri (*audieri*) în instanță, inclusiv dreptul la un apărător, confruntarea și interogatoriul luat martorilor de către avocatul părții adverse în fața unui judecător de instrucție imparțial. Firește, sunt unele cazuri în care cetățenii sunt lezați prin unele decizii administrative dar nu au dreptul sau posibilitatea de a fi audiați. În anii din urmă, cele mai interesante evoluții în acest domeniu al dreptului constituțional au fost :

- extinderea garanțiilor procedurale acordate cetățenilor în stadiul audierilor, și
- extinderea dreptului de a beneficia de audiere în situații care, anterior, nu fuseseră considerate suficient de importante pentru a asigura asemenea protecție. De exemplu, protecțiile procedurale acordate funcționarilor publici în caz de demitere: s-a stabilit că acolo unde sunt în joc drepturi și interese protejate prin prevederi constituționale, poate fi acordat și dreptul la dezbateri publice, inclusiv dreptul la apărător, confruntarea și interogatoriul luat de avocatul părții adverse. *The Dorsey Dictionary of American Government and Politics*, Jay M. Shafritz, (1988), University of Pittsburgh, Chicago, Illinois, p. 178.

⁷ J. Chevallier, op. cit., p. 13-14.

⁸ „*Due process, procedural*” (Procedură justă și echitabilă) - procesul legal și mecanismul care asigură respectarea principiilor de drept. Senatorul Daniel Webster (1782 -1852) a dat definiția clasică a conceptului în următorii termeni: „*a se audia înainte de a se condamna, a se proceda pe baza unei anchete, a se pronunța o hotărâre doar în urma unui proces*”. Astfel, proceda justă și echitabilă impune procesului legal respectarea regulilor. *The Dorsey Dictionary of American Government and Politics*, Jay M. Shafritz, (1988), University of Pittsburgh, Chicago, Illinois, p. 179.

⁹ „*Due process, substantive*” (Procedură justă și echitabilă reală) - condiție legală conform căreia guvernul sau reprezentanții acestuia trebuie să respecte cerințele principiilor de drept. Lucrarea lui Thomas M. Cooley, (1868), „*Limite constituționale*” (Boston, Little Brown) este considerată fundamentul doctrinar al acestui concept în S.U.A. Benard Schwartz, (1974), în lucrarea „*O istorie a legii în America*” – (New York : McGraw – Hill) afirmă: „*Cooley a identificat respectarea principiilor de drept cu doctrina drepturilor convenite, având ca izvor dreptul natural, al cărui scop era protecția drepturilor de proprietate. Acest lucru a însemnat că însăși respectarea principiilor de drept a fost marea garanție reală a proprietății. Studiul lui Cooley a fost cel care a pregătit terenul pentru preluarea efectivă a dreptului public american prin clauza privind respectarea principiilor de drept prevăzute în amendamentul 14*”. Astfel, principiile studiului lui Cooley se regăsesc ori de câte ori o instanță americană anulează un act executiv sau legislativ considerându-l arbitrar sau nerezonabil, fiind, cu alte cuvinte, lipsit de o reală procedură justă și echitabilă. Dicționarul Dorsey al guvernării și politicii americane, Jaz M. Shafritz, (1988), Universitatea din Pittsburgh, Chicago, Illinois, p.179.

¹⁰ G. Marchall, (1993), „*The rule of law*”: Its meaning, scope and problems, în *État de droit*, sous la direction de Michel Troper. Cahiers de philosophie politique et juridique, No, 24 de Centre de Philosophie politique et juridique de l' Université de Caen, p. 44.

¹¹ G. Alexianu, (1930), *Drept constituțional*, Editura Casei Școalelor, București, p. 236.

unui conținut al dreptului, ce poate fi pus în aplicare (*substantive due process*). Spre deosebire de Rule of Law, teoria statului de drept este concepută la origine ca fiind pur formală, fără a avea un caracter „*substanțial*” sau „*procedural*”.

Un exemplu relevant al relației dintre statul de drept și dreptul natural îl formează: constituirea și evoluția S.U.A.; Declarația de independență (1776); Constituția S.U.A. (1787); Controlul constituționalității legilor (1803); evoluția jurisprudenței și a concepțiilor juridice în S.U.A. Mulți americani cred că Constituția lor reflectă o înțelepciune extraordinară din partea autorilor. În acest sens, rădăcinile constituționale se trag din adâncuri¹².

Cu privire la elaborarea Constituției S.U.A., se poate spune că:

- întemeietorii Constituției au căutat să stabilească legitimitatea guvernării S.U.A., ca provenind direct de la națiune și să întemeieze instituțiile care să exercite acea autoritate;

- în ce privește modalitatea de exercitare a puterii, întemeietorii Constituției, realizând ideile lui Montesquieu și ale altor gânditori, au hotărât împărțirea puterii în trei ramuri: legislativă, executivă și judecătorească;

- Constituția descrie puterile specifice încredințate celor trei ramuri ale guvernării naționale, stabilind, de asemenea, limitele puterii naționale și statale (*a statelor componente*) și indică regulile elaborării amendamentelor;

- rădăcinile Constituției americane pot fi găsite în tradiția legislativă britanică, incluzând principiile după care atât oficialitățile guvernamentale, cât și cetățenii obișnuiți trebuie să respecte legile și conform cărora există un nivel (*constituțional*) mai înalt față de care legile elaborate de legislativ vor fi apreciate;

- prin Constituție, întemeietorii au stabilit următoarele principii de guvernare a S.U.A.: principiul domniei legii; republicanismul; separația puterilor; sistemul de controale și echilibrări; principiul supremației naționale.

Aceste principii au făcut sistemul constituțional american flexibil și viabil, grație cărui fapt acesta funcționează timp de mai bine de două secole.

Tot în legătură cu natura și istoria conceptului „*due process of law*”, se apreciază că izvoarele conceptului trebuie căutate în dreptul comun englez. Se poate spune că, „*domnia legii*” („*rule of law*”) constă în totalitatea dispozițiilor legale procedurale și materiale (*de sine stătătoare*), care limitează puterea autorităților publice, puterea guvernamentală și al căror scop poate fi definit mai mult sau mai puțin precis.

Asupra concepției anglo-saxone despre statul de drept, este util să reținem și câteva note distincte. Astfel, de vreme ce Anglia nu s-a dotat încă cu o Constituție în sens formal, chiar și după Human Rights Act din 9 noiembrie 1998, ea poate să se laude că a fost prima țară occidentală care a dat viață elementelor cheie ale constituționalismului modern. Ideea drepturilor individuale își găsește prima formulare în doctrina clasică a common law, elaborată chiar de la începutul secolului al XVII-lea de către Sir Edward Coke¹³, înainte de a fi reluată în celebra

¹² A se vedea, Gitelson R. Alan, Didley R. Robert, Dubnick J. Malvin, (1991), *American Government*, Ediția a 2-a, Editura Houghton, Mifflin Comanz, Boston, S.U.A., p. 31; P. Miculescu, (1998), *Statul de drept*, Editura Lumina Lex, București, p. 163 - 164.

¹³ În viziunea lui E. Coke, *common law* este o lege fundamentală care limitează atât Coroana, cât și Parlamentul. Coke devine apărătorul principiilor *common law*, chiar atunci când este vorba de legile adoptate de Parlament. Principiile fundamentale ale common law vor prima asupra oricărei forme de drept, inclusiv asupra legilor adoptate de Parlament și, ocazional, declară că aceste legi sunt nule. Atunci când o lege a Parlamentului este împotriva bunului simț și a rațiunii, când legea este imorală, când nu poate fi aplicată, atunci common law o va controla, și o va declara nulă. Judecătorii *common law* au făcut să primeze *common law* asupra unei legi a Parlamentului. Prin această hotărâre, Coke a confirmat superioritatea *common law* asupra oricărei forme de drept, aici fiind incluse și legile Parlamentului. E. Coke, Reports, vol. 8, p. 118 a, apud J. Beauté, (1975), Un grand juriste anglais: Sir Edward Coke (1552-1634). *Ses idées politiques et constitutionnelles, ou aux origines de la démocratie occidentale moderne*, P.U.F., Paris, p. 65.

teorie a lui John Locke. Cu mult înaintea altor țări, ea a concretizat ideea de autonomie politică prin prisma rolului central acordat Parlamentului de Westminster. Nici o altă țară nu a evocat atât de timpuriu ideea unei constituții scrise, a unui control jurisdicțional al legilor, ba chiar ipoteza unei legitămări a puterii de revizuire constituțională¹⁴.

Trebuie să spunem totuși că, chiar dacă Anglia se aproprie de modelul continental al statului de drept, caracterizat de existența unei justiții constituționale, ea nu și l-a însușit pe deplin, aceasta rămânând într-o poziție mediană, extrem de originală.

Concluzii

În concluzie, precizăm că fără a fi perfect, principiul „*rule of law*” reprezintă un standard după care poate fi guvernată numai o societate democratică și nu una totalitară.

Trebuie să adăugăm faptul că, în zilele noastre, conceptul statului de drept este revendicat de întreaga comunitate internațională, fiind consfințit expres sau consacrat indirect în documente de drept internațional și cele ale Uniunii Europene.

În sfârșit, trebuie menționat că, „*rule of law*” implică, mai degrabă principiul egalității decât pe cel al legalității, obligația tuturor, în egală măsură de a se supune legii și jurisdicției.

BIBLIOGRAPHY

- Alexianu G., (1930), *Drept constituțional*, Editura Casei Școalelor, București.
Chevallier J., (2003), *L'Etat de droit*, 4^e edition, Montchrestien, Paris.
Cioabă A., (1995), *Democrația. Putere și contra - putere*, Editura Noua Alternativă, București.
Dănișor D. C., (2006), *Tratat de Drept Constituțional și Instituții Politice*, Editura Sitech, Craiova.
Fărcaș A. V., (2011), *Principiile statului de drept în România*, Editura Universul Juridic, București.
Fărcaș A. V., (2011), *Introducere în teoria statului de drept*, Editura Universul Juridic, București.
Gilia C., (2007), *Teoria statului de drept*, Editura C. H. Beck, București.
Gitelson R. A., Didley R. R., Dubnick J. M., (1991), *American Government*, Editura Houghton, Mifflin Companz, Boston, S.U.A.
Ionescu C., (2008), *Tratat de drept constituțional contemporan*, Editura C. H. Beck, București.
Miculescu P., (1998), *Statul de drept*, Editura Lumina Lex, București.
Jay M. Shafritz, (1988), *The Dorsey Dictionary of American Government and Politics*, University of Pittsburgh, Chicago, Illinois.
Thomas M. C., (1868), *Limite constituționale*, Boston, Little Brown.

¹⁴ C. Gilia, *Teoria statului de drept*, Editura C. H. Beck, București, 2007, p. 69.